

**POZNÁMKY K JEDNÉMU POHĽADU
NA HUSSERLOVU FENOMENOLÓGIU**

JOZEF SIVÁK, Filozofický ústav SAV, Bratislava, SR

Autor, profesor filozofie na Univerzite v Olomouci, špecializujúci sa na fenomenológiu, ponúka túto upravenú a aktualizovanú verziu svojej práce *Premeny fenomenológie. Úvod do Husserlovej filozofie* (Blecha 2007) pod názvom *Husserlova fenomenológia* (Blecha 2012) slovenskej odbornej verejnosti, čo treba uvítať. Vznikla v spolupráci s Katedrou filozofie a dejín filozofie Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach.

Odhladnuc od dosť podrobného Husserlovho životopisu,¹ z viacúrovňového číslovania obsahu práce možno „vydolovať“ šesť kapitol, z ktorých prvá, nazvaná *Problémový a dejinný kontext*, zaberá takmer celú jej tretinu. Husserl sa učí filozofovať u Brentana, cibrí sa v dialógu s „veľkými Angličanmi“ (Hume, Locke, Berkeley), reaguje na Kanta a novokantovcov, pozorne sleduje práce svojich súčasníkov (Twardowski, Frege, Meinong), ktorí sa snažili vymaniť filozofiu spod vlády relativizmu a subjektivismu. Autor sem zaradí ako možných Husserlových spolubesedníkov aj „postmodernu a postanalytickú filozofiu“ (Kuhn, Rorty).

Bude sa tak treba vrátiť ku skúsenosti, ktorá sa neobmedzuje len na vnemy, ale aj na ich pozadie, nielen na aktuálnu, ale aj na nezjavnú, očakávanú skúsenosť. Sériá esovitých obrázkov (s. 70 a n.) – budú nasledovať ďalšie – ilustruje tento nový prístup k prirodzenej skúsenosti, od jednotlivých javov po „generálnu tézu“, ktorú európska racionalita zahalila do šatu ideí, pričom „výklad pohltil sám jav“.

Autor si tak pripravil terén na prechod k fenomenológii aj vsunutím podkapitol o gréckom svete a o *mathesis universalis*, o ktorú inak usiloval aj Husserl.

Vlastným vstupom do fenomenológie je podkapitola *Metodické ujasnenia* ako fenomenologická reakcia na novovek a jeho skúsenostnú vedu, ujasnenia týkajúce sa *epoché* a fenoménu, jej výsledku. Ak však *epoché*, pripomínajúc grécky skepticizmus a Descartovo metodické pochybovanie, znamená odpútanie sa od prirodzeného postoja smerom k vyššej rovine reflexie a kontemplácie, ktorej je zmyslová skúsenosť len zvláštnym prípadom, potom prekvapuje názov nasledovnej dlhšej podkapitoly *Fenomenológia prirodzenej skúsenosti*. Ani väčšina pojmov ako noéza, noéma, ich vzťah (noeticko-noematická štruktúra), konštitúcia, zmysel a význam, časovosť vedomia, kategoriálne nazeranie alebo problém pravdy, ktoré sú v nej obsiahnuté, nepatria do Husserlovej existenciálnej eidetiky a ani v širšom zmysle do fenomenológie vnímania, ale do noetiky. Nepresná je aj interpretácia Husserlovej kritiky Descarta (s. 129), ktorý novo objavené čisté Ja degraduje

¹ Treba tiež pripomenúť, že hoci Husserl chcel byť dobrým Nemcom, nepridal sa k pisateľom « kriegsschriftov » ako napr. Scheler.

na „kus sveta“, *res cogitans*. Podľa Husserla sa však Descartov objav týka celého poľa (transcendentálnej) subjektivity (*cogito*), ktoré Descartes opustí v prospech jasných a rozlíšených ideí a postupu *more geometrico*.

Témy noematického „zmyslu“, noematickej intencionality, noémy ako takej a s tým súvisiaca konštitúcia veci patria medzi najťažšie fenomenologické témy a ani autor svoju, inak podrobnú a didaktickú, interpretáciu noémy nedotiahol do konca, t. j. až po noematiku, obmedziac sa len na citovanie mien interpretátorov, ktorí sa o to pokúsili (R. Sokolowski, J. G. Hart, D. Zahavi a i.) (s. 167, pozn. 4).

To isté platí aj o „časovosti vedomia“ (s. 168 a. n.), aj keď v inom zmysle, teda smerom k metafyzickým, ba teologickým dôsledkom, v súvislosti s radikalizovanou redukciou a „živou prítomnosťou“ (*nunc stans*); tieto dôsledky naznačil už J. Patočka vo svojom *Úvode*, ale ani on ich ďalej nerozvinul.² Náš autor sa k vnútornému vedomiu času vráti až v podkapitole *Ďalšia cesta k transcendentálnej subjektivite* (s. 246 a n.) – po podkapitole „Karteziánska cesta a jej idealistické dôsledky“ –, hoci si predsavzal ponúknuť „celistvejšiu a prehľadnejšiu publikáciu“, v ktorej mali byť rozbor vnútorného vedomia času na jednom mieste a to aj napriek tomu, že „Husserlova fenomenológia sa ťažko podáva v systematickom prehľade, v ktorom na seba jej jednotlivé časti prehľadne nadväzujú“ (s. 204). Čo však bráni komentátorovi, aby sa sám o takúto systematickú prezentáciu Husserlovho diela či jeho časti pokúsil?

Po „eidetickej variácii a nazeraní podstat“ autor prechádza ku vzťahom „jazyka a sveta“, konštatujúc, že fenomenológii sa podarilo uniknúť „nebezpečenstvu lingvistického idealizmu, ktorým je... ohrozená prevažná časť analytických konštruktivistov“, s čím možno súhlasiť. Lenže odhliadnuc od rozborov perceptívnych súdov založených na vnímaní modrého hrnčeka – tento príklad sa aplikuje v rôznych kontextoch v celej publikácii, pripomínajúc zápalkové škatuľky a kocky z Husserlových seminárov – či západu Slnka, pozoruhodná Husserlova analýza jazyka v *Logických skúmaniach* je úplne vypustená, ak nie opomenutá v prospech monológu o Wittgensteinovi. Logické skúmania nie sú využité ani v nasledovnej podkapitole *Problém pravdivého poznania vo fenomenológii*.

Modrý hrnček posluží aj pri traktovaní „problému intersubjektivity“, predmetu predposlednej kapitoly: živé bytosti sú popri ňom tiež telesami, aj ony majú niečo skryté, vnútornosť, ktorá je však „aprezentovaná“ telom a v ňom. Tento prechod od (egologickej) subjektivity k telesnosti na jednej strane a od „myslím“ k „môžem“ na druhej strane mala zabezpečiť druhá, tzv. intersubjektívna redukcia, ktorá z metodologického hľadiska nie je zbytočná, ale je možná práve preto, lebo subjektivita je už intersubjektivitou, čo si medzi prvými všimol už M. Merleau-Ponty. Výklad vcítania, porozumenia a komunikácie, ilustrovaný rôznymi intersubjektívnymi a interpersonálnymi situáciami zo života, autor dopĺňa funkciou metafory, ktorú nemožno zúžiť len na básnické figúry, ale sú to „základné stavebné kamene jazyka“ pri podieľaní sa na spoločnej skúsenosti (s. 276). Okrem odkazovania na *Idey II* však mohol viac využiť trilógiu o intersubjektivite, vydanú

² Vo Francúzsku proti tzv. „teologickému obratu“ fenomenológie vystúpil vehementne D. Janicaud (Janicaud 1991).

I. Kernom (porov. Husserl 1973a, 1973b, 1973c), kde je viac rozpracovaná nielen konštitutívna problematika sociálnosti, ale aj problematika politickosti a štátnosti,³ ba nachádza sa tam podľa vydavateľa i Husserlov filozofický testament.⁴

Posledná kapitola *Svet nášho života* je pokračovaním a vyústením predchádzajúcej. Korelátom všetkých intersubjektívnych aktivít je svet, životný svet, ktorý, ako poznamenáva autor, neslobodno zamieňať s prirodzeným svetom, svetom v prirodzenom postoji, aj keď v tomto rozlišovaní nebol dôsledný ani samotný Husserl. Je však pravda, že u jeho žiakov orientovaných na spoločnosť sa presadí skôr výraz *prirodzený svet*.

V *Závère*, ktorý je nielen rekapituláciou, ale aj istou obhajobou subjektivity – dnes s ňou ráta aj kvantová fyzika –, autor potvrdzuje svoju minimalistickú interpretáciu fenomenológie, ktorá „nechce napádať vedu vôbec a volať po nejakých iracionálnych špekuláciách... nechce mať nič spoločné s pavidom, okultnými praktikami, ezoterikou, mystikou; chce naopak posilniť, a hlavne rozšíriť schopnosti racionálneho opisu sveta, čo chce dosiahnuť tým, že ten doterajší zbaví zbytočných a neuvedomených obmedzení“ (s. 300).

Táto a podobné pasáže v tom istom závère však kontrastujú s pasážou venovanou prácam J. D. Barrowa o „ničom“ a „všetkom“, konkrétnejšie o „bytí z ničoty“, „stvorení z ničoho“, „absolútnej pravde“, „tajomstve neexistencie“ (s. 291) v súvislosti s diskusiami v súčasnej fyzike o „vákuových fluktuáciách“ a „superstrunách“. Ak filozofia „astrofyzikom ponúkla niektoré metafyzické pojmy“, možno to povedať aj o fenomenológii.⁵ Takže keď Husserl písal o racionalite, paralelne tematizoval aj iracionalitu, predmet fenomenológie ne-rozumu.⁶ Ved' prečo by sa fenomenologická redukcia mala zastaviť na úpätí bytia (porov. Sivák 2015)? Husserl prispel nielen k idei, že človek je rozumový živočích (s. 303), ale aj k idei, že je to konajúci a hovoriaci živočích.

Publikácia obsahuje ešte Zoznam použitej literatúry, Literatúru na ďalšie štúdium a Menný register, čo treba oceniť. Pri pozornejšom čítaní si však všimneme, že viacero mien autorov nie je napísaných správne: „Claeges“ miesto Claesges, „Iribrane“ miesto Iribarne, „Ricouer“ miesto Ricœur. Menný register nie je prepojený so Zoznamom použitej literatúry ani s Literatúrou na ďalšie štúdium, ba neobsahuje ani všetky mená uvedené v texte, napr. Ingarden (s. 10), Vaihinger (s. 45), Major, Sobotka (s. 94), Gorfunkel' (s. 95), Czerny (s. 118), Varela (s. 120), Melenk (s. 123), Asemissen (s. 131), Rinhofer-Kreidl, Masullo (s. 134), Broekman (s. 260), Iribrane (sic, s. 270).

³ Čerpal z nej najmä K. Schuhmann (Schuhmann 1988).

⁴ Editor ho vidí v poslednom texte (č. 38) III. zv. nazvanom *Časovanie – monáda* (Husserl 1973c, 666 a n.). Ide o náčrt kozmológie, ktorej predmetom je svet v zmysle „absolútne Faktum“, zjednotené prostredníctvom časovania, ktorého stupňami sú: „absolútne ako ‚ľudský‘ monadický vesmír, absolútne ako rozum a rozum v časovaní: vývoj rozumovo-monadickej totality: dejiny v pregnantnom zmysle“.

⁵ Napr. fyzik H. Weyl priznal, že ho inšpirovali Husserlove *Idey*.

⁶ Citát z pozn. 6 pokračuje: „Toto absolútne nesie v sebe ako časované absolútne ako ‚ne-rozum‘, ako systém ne-rozumného absolútneho bytia; bez neho je racionálne (*Vernünftiges*) ‚nemožné‘“ (Husserl 1973c, 669).

Čo sa týka Literatúry na ďalšie štúdium, odhliadnuc od literatúry v češtine a v cudzích jazykoch, autor konštatuje, že „na Slovensku, pokiaľ sa nemýli – poľahčujúca okolnosť – prehľadová štúdia k Husserlovej fenomenológii doposiaľ chýba“ (s. 306). Lebo také publikácie od 90-tych rokov, aj keď len časopisecké, existujú (Sivák 1989; Sivák 1993; Sivák 1994a; Sivák 1994b; Sivák 1994; Sivák 1996), nehovoriac o prácach venovaných jednotlivým fenomenológom prvej a druhej generácie (Heidegger, Merleau-Ponty, Sartre, Ricœur, Lévinas, Desanti, Patočka, Barbaras). Treba však uznať, že prekladová fenomenologická literatúra na Slovensku sa nemôže produkciou porovnávať s produkciou v Česku (aj keď je to pochopiteľné). To však interpretátora nezbavuje (najmä keď existuje kritické vydanie Husserlových *Zobraných spisov*) dobrého zvyku uvádzať v odkazoch popri paginácii v preklade aj pagináciu pôvodných či kritických vydaní Husserla. A tento úzus nebol dodržaný ani v predmetnej publikácii.

Po týchto vecných, aj keď nie až tak závažných nedostatkoch vzhľadom na cieľ, ktorý si autor vytýčil, teda oslovíť najmä slovenských študentov, čitateľa prekvapí dosť terminologických, gramatických a štylistických chýb. Môže to súvisieť s absenciou jazykového redaktora, hoci aj uvedení redaktori, vedecký aj výkonný, ako aj recenzenti si ich mohli všimnúť. Napr. „v móde istoty viery“ (s. 76), „Platonskému mysleniu ...“ (s. 87) – Plátón je všade ako „Platon“ – „neomatickú jednotu“ (s. 142), „predmet uchopený v ,ako‘ svojich určeníach –, ,nie len“, „Na neho“ (= predmetný zmysel, neživot.) (s. 145), „v reelnom⁷ procese vedomia“, „ako je tomu“ (s. 152), „voľnými, ne-voľnými“ miesto vôľovými a nevôľovými (zážitkami) (s. 165), „noézie“ miesto noézy (s. 166), „u Descartesa“ (s. 168), „žijúcej prítomnosti“ miesto živej prítomnosti (s. 172), „súdenie“ miesto usudzovanie (s. 208), „vo sne zdalo a mojej mŕtvej matke“ (s. 222), „je tu vec samá... daná v originály“ (s. 223), „Thomasa Rentscheho“ (nominatív T. Rentsch), „otázka po...“ (s. 237), „Prvý krát“ (s. 238), Conrad-Martiusová (s. 247), „prežitok“ miesto zážitok (s. 253), „stojacu teraz“ (s. 257), „spoločne zdieľanej veci“ (s. 281), „druhému ako personálneho subjektu“ (s. 282), „Možno, že“ (s. 296), „kvantovým jazykov“ (s. 301). Sloveso Byť a jeho deriváty: je, súcno, bytie, sú systematicky nahrádzané slovesom jestvovať a jeho derivátmi: jestvuje, jestvujúcno, čo znamená terminologické ochudobnenie, s ktorým nemožno súhlasiť. Ide o synonymá v širšom zmysle, pričom *jestvovať* sa núka ako domáci ekvivalent za *existovať* vo filozofiách existencie, ktorou Husserlova fenomenológia nie je.

Literatúra

- BLECHA, I. (2012): *Husserlova fenomenológia*. Prel. Vladimír Leško et al. Košice: UPJŠ, 324 s.
BLECHA, I. (2007): *Proměny fenomenologie*. Úvod do Husserlovy filosofie. Praha/Kroměříž: Triton.
HUSSLER, E. (1973a): *Zur Phänomenologie der Intersubjektivität. Texte aus dem Nachlass. I: 1905-1920*. I. Kern (Hrsg.). Haag: M. Nijhoff. *Husserliana* XIII.

⁷ Adj. „reelný“ v slovenčine neexistuje, takže nemožno ani odlišiť nemecké *real*, reálnoprirodzený, od *reel* v morálnosubjektívnej sfére. Hádám by bolo možné a v duchu slov. jazyka dvojicu *real – reel*, transliterovať ako reálny – reálový.

- HUSSERL, E. (1973a): *Zur Phänomenologie der Intersubjektivität. Texte aus dem Nachlass. II: 1921-1928*. I. Kern (Hrsg.). Haag: M. Nijhoff. *Husserliana* XIV.
- HUSSERL, E. (1973a): *Zur Phänomenologie der Intersubjektivität. Texte aus dem Nachlass. III: 1929-1935*. I. Kern (Hrsg.). Haag: M. Nijhoff. *Husserliana* XV.
- HUSSERL, E. (1994/1995): Heslo pre encyklopédiu Britannica. (Úvod napísal a preložil J. Sivák). *Filozofia*, 49 (5), 307-321.
- JANICAUD, D. (1991): *Le tournant théologique de la phénoménologie française*. Paris: Ed. De l'éclat.
- SCHUHMANN, K. (1988): *Husserls Staatsphilosophie*. Freiburg/München: Alber. (Rec. J. Sivák. *Etika* 1, 76-78.)
- SIVÁK, J. (1989): Husserl ako filozof a spisovateľ. 1859 – 1938. *Slovenské pohľady* 105, 4, 123-127.
- SIVÁK, J. (1993): Poznámka k Husserlovnu výroku „Der Traum ist ausgeträumt“. *Filozofia*, 48 (7), 457-458.
- SIVÁK, J. (prekl. 1994): Edmund Husserl: Heslo pre encyklopédiu Britannica. *Filozofia*, 49 (5), 307-321. (Orig. *Der Encyclopaedia Britannica Artikel* 1968).
- SIVÁK, J. (1994a): Edmund Husserl – filozof, pedagóg, vedec a spisovateľ. (K stavu fenomenologických výskumov vo svete i u nás I). *Filozofia*, 49 (1), 42-53.
- SIVÁK, J. (1994b): Edmund Husserl – filozof, pedagóg, vedec a spisovateľ. (K stavu fenomenologických výskumov vo svete i u nás II). *Filozofia*, 49 (2), 116-124.
- SIVÁK, J. (1996): K fenomenologickým výskumom na Slovensku. In: *Súčasná podoba filozofie a filozofovania na Slovensku*. Bratislava: FÚ SAV, 202-209.
- SIVÁK, J. (2015): Neusporiadané a iracionálne In: Suchárek, P. – Marchevský, O. (ed): *Racionálne – iracionálne*. Zborník vedeckých príspevkov. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, Slovenské filozofické združenie pri SAV, 223-227.

Príspevok vznikol v rámci grantovej úlohy VEGA č. 2/0166/15.

Jozef Sivák
Filozofický ústav SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava 1
Slovenská republika
e-mail: jozef.sivak@savba.sk